

Трансформация на гражданските протести в Интернет

Боян Хаджиев*

Резюме: Цел на публикацията е да се сравнят три протестни движения в периода 2009-2013 г. в България – Студентските протести от зимата на 2009 г., Февруарските протести от зимата на 2013 г. и протестите от лятото на 2013 г. Анализът показва значението на новите медии и връзката им с развитието на гражданското общество в България. Това са най-масовите протести в България през XXI век. Те разкриват еволюцията и основните тенденции в отношенията Интернет – гражданско общество в България. Въпреки общите си черти, тези протести се различават по обхват, поставени проблеми, организация и други важни структурни елементи.

Ключови думи: протести, България, гражданско общество, медии, Интернет.

JEL: D83, L31, L82.

Настоящата статия е продължение на изследването *Гражданското общество и интернет – процес на адаптация*, публикувано в сп. „Икономически и социални алтернативи“, брой 2/2015 г. Цел на анализа е на основата на теоретичния модел и

* Боян Хаджиев е главен асистент в катедра „Международни отношения“ в УНСС, доктор по Политология (Международни отношения и външна политика), e-mail: b_hadjiev@yahoo.com

изводите от предшестващата публикация да се сравнят три протестни движения в периода 2009-2013 г. в България – Студентските протести от зимата на 2009 г., Февруарските (Антимонополни) протести от зимата на 2013 г. и протестите от лятото на 2013 г., свързани с опита за назначението – от страна на НС, на Делян Пеевски за председател на ДАНС. Чрез сравнителния анализ на тези протести ще бъде демонстрирана ролята на новите медии и връзката им с развитието на гражданското общество в България.

Трите протеста, обект на настоящата разработка, са избрани поради няколко основни причини:

Първо, в трите протеста Интернет има важна роля за организацията, провеждането и развитието на протестните движения.

Второ, чрез тези протести може да се проследи еволюцията в отношенията Интернет – гражданско общество, и значението на новите медии и тяхната роля за развитието на протестните движения.

Трето, въпреки че имат много общи черти, тези протести се различават по обхват, поставени проблеми, организация и други важни структурни елементи.

Четвърто, тези протести илюстрират основни тенденции в развитието на българското общество.

Пето, това са най-масовите протести в България през XXI век.

Всеки един от представените протести има свои характеристики, основни проблеми, причини, „спусъци“, свой жизнен цикъл, използвани средства, с други думи – отличителни белези. В същото време тези протести се **обединяват** около общ стремеж и желание за подобряване на социално-икономическата и политическата обстановка в България. Сравнителният анализ е направен по определени критерии – **степен на насилие, реализация на цели и значението на Интернет**. Тези критерии позволяват по-дълбокото разбиране и открояването на основни тенденции и отличителни черти в отделните протести. В същото време проследяването на тези показатели дава възможност за разбирането на протестните движения в България като **процес, а не като отделни несвързани събития**.

Интензивност

Под интензивност на протеста в настоящата публикация се разбира: до каква степен насилието се превръща в характеристика на протеста.

В протестите от 2009 г. насилието остава онзи символ, който най-силно се откроява в общата картина. За съжаление целите, мотивите и характеристиките на участващите в протеста са оставени на заден план, а това, което се превръща във водеща „новина“, са сблъсъците между провокатори и полиция, а в следствие между органите на реда и останалата част от протеста. Събитията от 14 януари 2009 г. показват как малка група провокатори, жандармерия (на която е позволено да използва всички необходими средства) и преднамерено медийно рамкиране са фактори, напълно достатъчни, за да може един граждански протест да бъде разгромен, опорочен и заклеймен като „лумпенизация“. Тактиката, използвана от противниците на протеста, води до ескалация на насилието и успешният разгром на студентското недоволство. **Това е пример за лоша орга-**

низация, неопитност и слаба координация при изграждането на протеста. Гражданското общество получава урок, че невъзможността да се изолират провокаторите неминуемо води до ескалация на насилието, а оттам – до погром и заличаване на смисъла и целите на протестното движение. Урок, който е научен и приложен в протестите от лятото на 2013 г.

Антимонополните протести се характеризират с използването на насилие в различни периоди. Като цяло, насилието е ограничено до замерянето с камъни на сгради, свързани с енергетиката, запалени са няколко автомобила на енергоразпределителните дружества. В обект на агресивна демонстрация на недоволство се превръщат и сгради, свързани с властта – парламента, сгради на общини (пример общината във Варна) и др. Налице са три големи ескалации в протеста – на 19 февруари, когато е ограничен достъпът до паметника на Васил Левски в София; на 20 февруари, когато при сблъсъци между полиция и протестиращи в столицата се стига до голям брой ранени; и на 3 март, когато достъпът до района на „жълтите павеза“ е ограничен за граждани. Сблъсъците от 20 февруари водят до абдикацията на ГЕРБ и подаването на оставка на правителството на Б. Борисов.

Протестите от лятото на 2013 г. В големи периоди успяват да демонстрират една променена „култура на протест“. Протестиращите успяват да оградят и идентифицират различни групи от провокатори, които непрекъснато се появяват на шествията с цел да всеят смут и да предизвикат сблъсъци с полицията. Освен това отношенията между полиция и протестиращи преминават от противопоставяне към разбирателство и сътрудничество. Налице са примери протестиращи да помагат на полицията, за да обградят и изтласкат провокатори. Това е абсолютно нов момент в развитието на протестните

движения в България и е демонстрация за научения урок от 2009 година.

Въпреки това, налице са и инциденти със сериозно използване на насилие и сблъсъци между различни групи. Първият такъв пример са сблъсъците между протестиращи и симпатизанти на ПП „Атака“ пред централата на партията. Тогава се разменят хвърлени камъни, бутилки и като цяло навременната намеса на полицията и жангармерията не позволява да се стигне до по-сериозни инциденти. Най-високата точка на напрежение и интензивност на насилието е на 23 юли 2013 г. – „Нощта на белия автобус“. Тогава – по все още неясни причини и с неизяснен инициатор, е направен опит част от депутатите да бъдат изведени от Народното събрание с въпросния бял автобус. Превозното средство трябва да си прокара път през протестиращите, които са обградил сградата. Като се има предвид, че протестиращите вече повече от месец изразяват своята позиция, но без успех и без каквото и да е внимание и сериозно отношение от страна на властимащите, не са изненадващи и последвалите събития. В опита си гражданите да преградят пътя на автобуса, а полицията да открие коридор за неговото преминаване, се стига до сблъсъци. Автобусът е посипан с камъни, а сградата на парламента също понася щети. Мирният характер на протеста е поставен под сериозно съмнение.

Въпреки тези инциденти, като цяло, отказът от насилие, успешният подход за ограничаване на провокаторите, демонстрацията на неагресивност с право могат да бъдат квалифицирани като нова култура на протестите в България. Приемът използване на провокатори за ескалация на насилието и оттам – дискредитиране на протеста, вече не е толкова лесно приложим от противниците му. Протестиращите демонстрират адаптивност и еволюция в средствата и поведението си. Поради тази причина противниците на протести-

те започват да прилагат стратегия на създаване на „контрапротести“.

Реализация на цели

Постигането на цели на гражданското общество чрез използването на новите медийни технологии е характерна черта и за протестните движения от периода 2009-2013 година. Основната разлика между Студентските протести от 2009 г. и протестите от 2013 г. е в степенята на успех в постигането на основните цели. В процеса на постигане на целите на гражданското общество е налице **еволюция** във всеки следващ протест. С други думи, с напредването на развитието на новите технологии, усвояването и прилагането на опита, натрупан в предходни протести, гражданското общество постепенно **усъвършенства възможностите** си във все по-голяма степен за реализация на своите мотиви.

Студентските протести от 2009 г. са първите стъпки на българското гражданско общество по пътя към овладяването на новите технологии и **прякото им прилагане** за постигане на непосредствени цели и задачи. Като цяло протестното движение успява да постигне някои основни свои цели като привличане на внимание, разпространение на мотиви, организация, координация, **но в доста ограничен мащаб**. Налице е ентузиазъм сред организаторите и участниците в протеста, но в действителност неопитността води до бърз провал в усилията на протестното движение за постигането на нещо повече. Все още е налице **дисбаланс в отношенията между медиите и общество**. **Отношението власт-медии се гради на обстоятелството**, че журналистиката реализира и провокира социално поведение, удовлетворява различни интереси и след като успява да манипулира общественото мнение, тя се превръща в машина за управление, притежаваща голяма власт (Тодоров, 2011, с. 53). Картина от протеста, представена в традицион-

Социални проблеми

ните медии, не успява да бъде достатъчно добре „контрирана“ от алтернативни източници. Въпреки че налице е използването (за първи път в подобни мащаби) на новите медии като канал за представяне на алтернативна информация, все пак силата на социалните мрежи, развитието и разпространението на новите технологии в този период се **характеризират с ограниченост**. И – въпреки това, протестите от 2009 г. могат да бъдат описани с думата „първи“. За първи път протестно движение в България успява да постигне чрез Интернет няколко свои цели:

- Привличане на внимание и подкрепа;
- Разпространение на мотиви;
- Координация, комуникация и организация на протест;
- Споделяне и придобиване на информация.

Макар и в ограничен мащаб, тези цели биват постигнати от гражданите, участващи в протестите от зимата на 2009 година. Единствено може да се каже, че цел като упражняване на граждански контрол над управляващите не се постигна в голяма степен. Въпреки това действията, предприети от управляващите в опита си да обезличат, опорочат и изкривят обществените възприятия за протеста, показват, че все пак гражданското недоволство е прието като заплаха от изпълнителната власт. От което следват и конкретни действия по предотвратяването на подобни протести. Студентското недоволство от 2009 г. дава началото на **симбиозата между граждани и нови медии**. Тези протести водят и до научаването на първите уроци в използването на алтернативни информационни канали за пряко постигане на протестните цели.

Антимонополните протести бележат нова стъпка напред към постигането на цели от страна на гражданското общество. Еволюцията е осезаема, най-вече от гледна точка на **степената на постигане на целите**. Привличането на внимание, раз-

пространението на мотиви, координацията, комуникацията и споделянето на информация се постигат в много по-големи мащаби. Чрез използване на социалните мрежи гражданското общество успява да привлече внимание. Когато е проведен първият протест в края на януари 2013 г., макар че той е ограничен като участие, се поставя началото на привличането на все по-голяма гражданска подкрепа.

В основата на по-високата степен на реализация на целите е овладяването на социалните мрежи и форумите от гражданското общество. Създадени са различни групи, които имат за цел да организират по-голям брой хора. Освен това в различни блогове и форуми недоволството на гражданите се изразява в създаването на теми и дискусии за значението на тези протести и призови за участие в шествията. Налице е постепенното разширяване на протеста и процес на увеличаваща се подкрепа и участие в него.

През Февруарските протести гражданското общество успява да усъвършенства възможностите си за **организация, комуникация и координация**. Социалните мрежи се превръщат в **координационен център за организация на протестиращите**. Протестиращите успяват по-лесно да се организират, да разясняват и да разпространяват конкретни подробности за подготвянето на отделните протести.

В тези протести **възход бележи и тенденцията, характерна и за Студентските протести от 2009 г., а именно представянето на алтернативна гледна точка**. Протестиращите осъзнават важното значение на представянето на автентични кадри, заснети и директно разпространени в информационната среда. По този начин се увеличава възможността за **придобиване и представяне на информация като цел на гражданското общество**.

Протестите от зимата на 2013 г. постигат в значителна степен **упражнява-**

нето на граждански контрол. Конкретният израз на това са оставката на кмета на Варна, оставката на финансовия министър Симеон Дянков и – в крайна сметка – оставката на правителството на ГЕРБ. Тези действия са резултат от протестните движения и отразяват поставените искания от гражданското общество. За разлика от Студентските протести от 2009 г., **през февруари 2013 г. е налице конкретен и резултатен израз на граждански натиск над управляващите**, което се олицетворява от промените в местната и изпълнителната власт в страната.

На този етап протестните движения демонстрират **еволуция** в използването на Интернет като средство. Освен това, **градацията в степента и обхвата на постигнатите цели** е доказателство, че гражданското общество подобрява своите умения в овладяването на новите информационни инструменти.

Протестите срещу кабинета „Орешарски“ в началния си етап са спонтанен израз на недоволството на обществото срещу задухването в държавата. В тези протести отнито е налице **еволуция в използваните средства и степента на постигане на целите на гражданското общество**. Привличането на вниманието от първия ден на протеста бележи **нов етап**, демонстриращ актуалните възможности на гражданското общество. Само за няколко часа – от момента на скандалното назначение на Делян Пеевски за председател на ДАНС, обширна част от обществото успява да се обедини, за да демонстрира своето несъгласие.

Интензивността, с която се създават интернет групи, моменталното им популяризиране и „следване“ от голям брой граждани е **нов момент** в развитието на гражданското общество и съвременната информационна среда. Никога досега за толкова **кратко време не е организирано протестно движение с такъв мащаб и обхват**. Постепенно про-

веждането на протеста става ежедневие за много български граждани. Привличането на внимание става все по-лесно постижима цел. Посредством Интернет традиционните медии са поставени в ситуация, че ако не следят и не отразяват информацията от Мрежата, има голяма вероятност да не отговорят на конкуренцията и да не отговорят на изискванията за скорост и актуалност в информационното си съдържание.

Основният мотив и спусък на протестите от лятото на 2013 г. е, както казахме, несъгласието с назначението на Д. Пеевски за председател на ДАНС. В последствие това недоволство прераства в искане за оставката на изпълнителната власт. Мотивите на протестното движение често са атакувани от управляващите като неясни, неструктурирани и непредставящи алтернатива решения. Протестиращите успяват да разпространят своята гледна точка и да покажат, че са обединени около една ясна, конкретна и измерима цел – оставката на кабинета. С това те демонстрират, че чрез Интернет **гражданското общество може все по-успешно да формулира, артикулира и разпространява своите конкретни цели и мотиви**.

Протестите срещу кабинета „Орешарски“ са **най-високият израз на тенденцията да се използват новите медии за споделяне на алтернативна гледна точка**. Създадени са множество „новини“, заснети и пряко разпространени от участниците в протеста. По-важните и по-провокативните от тях са включени в дневния ред на традиционните медии, а това от своя страна поставя въпроси пред политиците, на които те трябва да дадат отговори. Освен това гражданите имат все повече възможности да **придобият информация** и да изградят по-информирано мнение по различни проблеми от обществено значение. С други думи, **увеличава се информираността на гражданите**, което засилва натиска над политическия елит.

Упражняването на граждански контрол по време на протестите от лятото на 2013 г. **също бележи възход**. Самата организация и мотивация на протеста води до разбирането, че все по-често управляващите трябва да се съобразяват и с гражданското общество. Ето защо, под различни форми започват да се използват и въвеждат практики като „граждански съвети“, да се търси оценката и мнението на различни неправителствени организации и др. Въпреки че доста често тези практики са „изкривявани“ или са „опорочавани“ чрез използването на подставени лица, все пак не всички са такива. **Гражданското общество** успява да си извоюва позиция на **важна част от политическия процес**. Ако по време на Февруарските протести най-високият израз на граждански контрол са оставките на политически фигури и на цялото правителство, то през лятото на 2013 г., освен оставки, налице са и **нови процеси**. Гражданското общество търси по-дълбоки промени и по-активно включване в социално-политическото развитие. Но като цяло неопитността, в комбинация с нежеланието на властимащите за по-дълбоко сътрудничество, води до незавършеност на това обществено начинание.

Основният извод, който може да бъде направен, е, че протестите от лятото на 2013 г. са **най-високата точка в демонстрацията на възможностите на гражданското общество** да упражнява ефективен контрол над правителствени политики и конкретни решения. В дългосрочен план отношенията между гражданското общество и Интернет ще продължават да бъдат обект на непрекъсната еволюция, усъвършенстване и адаптация.

Значение на Интернет

В трите разглеждани протестни движения **ролята на новите медии** като основно средство на гражданското общество е **значителна**. Единствената разлика е в

степенята на развитие на технологиите и разпространението им сред обществото. Популярността на социалните мрежи сред българското общество е различна в разглежданите периоди. Това означава, че използването на Facebook през 2009 г. води до по-ограничени резултати за разлика от използването му през 2013 година.

Освен това, социалните мрежи, блоговете и форумите **се усъвършенстват**. Интегрират се нови потребителски функции, въвеждат се нови характеристики на платформите и – не на последно място, самите технологии се подобряват с бърз темп. Интелигентните телефони с непрекъснат достъп до Интернет са лукс през 2009 година. От друга страна тези технологии са широко разпространени и достъпни за голяма част от гражданите, участващи в протестите през 2013 година. Ето защо обхватът и постигнатите резултати се различават най-вече поради нееднаквата степен на технологичен напредък. Освен това налице е и натрупване на опит, оптимизиране на методите и функциите, които предоставя Интернет.

Общ белег на протестните движения 2009-2013 г. е **възползването от специфичните функции на Интернет за постигане на определени цели от гражданското общество**. Привличане на внимание, разпространение на мотиви, придобиване на информация, организация, координация и упражняване на граждански контрол са все цели, които са постигнати чрез новите медии и в трите разглеждани протестни движения. **Разликата се състои единствено в степенята и обхвата на реализацията им**.

Чрез Интернет обикновени граждани се превръщат в основен инструмент за привличане на повече внимание към каузите на протестите. Разпространението на различни линкове, статии и послания онлайн се превръща в основен катализатор за гражданите да изразят своята воля и да представят своите искания и мотиви. Чрез соци-

алните мрежи мотивите за провеждането на протестите достигат пряко до информационната среда, без да е необходимо да бъдат интерпретирани и представяни от други институции. Освен това, по време на протестите 2009-2013 г. се използват блогове и форуми, в които гражданите изразяват своето недоволство, организират се и комуникират помежду си. Увеличаването на броя на участниците в протестите би било по-трудно постижимо без използването на Интернет. Чрез интерактивната функция, специфичното адресиране и асинхронната комуникация гражданското общество успява да демонстрира своята позиция и да предизвика по-голямо участие в протестите.

Чрез Интернет информираността на гражданите се увеличава. Възможността за пряко споделяне на информация позволява да се изяснят някои спорни въпроси и данните за тях да достигнат до широк кръг от хора. Освен това, **Интернет позволява по-добро представяне на гледната точка на протестиращите, като намалява възможността от цензуриране и рамкиране.**

В унисон с развитието на протестните движения Интернет създава условия обикновеният гражданин да има възможност да критикува определени политики или конкретни решения, взети от властимащите. По този начин става **постижимо намирането на съмишленици и налагането на поне частичен контрол над управляващите.** Подобни действия като събирането на групи от хора, обединени около определен казус, стават все по-важна част от съвременното общество. В разглеждания период

все по-значима става **тенденцията под натиска на гражданите управляващите да променят или да се отказват от определени политики.** Чрез специфичните функции на Интернет подобен контрол над управляващите и представянето на гражданска позиция се превръща в неразделна част от политическия процес.

Глобализацията и новите медии допринасят изключително много за еманципацията на гражданското общество и увеличаването на подкрепата за протестите. Те създават условия за масово участие, което, от своя страна, е важен източник на легитимност. Глобализацията чрез новите комуникационни технологии увеличава представителността и в някаква степен спомага за компенсирането и преодоляването на кризата на демокрацията. Освен това чрез Мрежата става възможно поддържането на мобилизация и в този смисъл се осигурява по-дълъг „живот“ на протестните движения и гражданския контрол.

Интернет позволява канализирането на недоволството на различни групи в обществото, структурирането и проявяването на това недоволство в конкретен протест. Тези характеристики и особености са неразделна част от протестните движения в България 2009-2013 година.

Цитирани източници:

Тодоров, П., 2011. Медии в криза, София, „Авангард Прима“, с. 53.

(Todorov, P., 2011. Medii v kriza, Sofia, Avangard Prima, s. 53)